

POŻYTECZNIE (155) *av*

pożytecznie (76), **pożyteczno** (53) [*cf* też **POŻYTECZNY** *N* sg *n*], *pożytecznie a. pożyteczno* (26); *pożytecznie* *HistAl*, *KromRozm III* (3), *OrzRozm* (4), *KuczbKat* (3), *WierKróc*, *CzechEp* (3), *NiemObr*, *ActReg*, *Calep*, *GostGosp*, *PowodPr* (3), *VotSzl* (2), *CiekPotrŚredz*; *pożyteczno* *LibLeg* (3), *KromRozm I*, *MurzNT*, *GliczKsiąż* (2), *KrowObr* (2), *Leop* (3), *BielKron* (2), *HistRzym*, *BudNT* (2), *SkarJedn*(2), *SkarKazSej*; *pożytecznie* : *pożyteczno* *BierEz* (1:1), *FalZioł* (7:3), *Diar* (1:1), *KwiatKsiąż* (3:2), *Mącz* (3:10), *SienLek* (2:1), *ModrzBaz* (2:3), *SkarŻyw* (2:2), *LatHar* (22:2), *WujNT* (2:3), *SarnStat* (5:4), *SkarKaz* (1:1).

Oba o oraz oba e jasne (w tym w końcowym o 1 r. błędne znakowanie).

comp i sup (32+6): (nã)pożyteczniej (38); -ój (4), -(e)j (34).

Składnia comp: pożyteczniej niż(li) (11).

Sł stp: pożyteczno, Cn: pożytecznie, pożyteczno, Linde XVII w.: pożyteczno, poza tym bez cytatu: pożytecznie.

Z pożytkiem, korzystnie, użytecznie; skutecznie; dobrze; słusznie; utiliter *HistAl*, *Mącz*, *Modrz*, *Calep*, *JanStat*, *Cn*; *utile* *Mącz*, *Vulg*; *salutariter* *Mącz*, *Cn*; *utibile* *Mącz*; *bene, commode* *JanStat*; *salve, sane, saniter* *Cn* (155) : Trzebác pierwey dobrze vmieć/ Co chceśz pożytecznie wyrzec. *BierEz* L3; Białego maku wodka [...] gorączość głowy/ fuchość oczu/ wrzody złe palące/ ty rzeczy wżytky barzo pożytecznie leczi *FalZioł* II 8d; Też żyłki ktore fą pod kořtkami miedzy noźnemi/ pożytecznie bywaią liekane puřczadłem *FalZioł* V 59, I 59c, IV 52a; *KrowObr* 191; Pánie Boże day to/ áby Krol PAN nářz łzczeřliwie ten Seym począł/ y pożytecznie go nam wřzem dokonał *OrzRozm* V3v; á tak tym pořtepkem/ y tym ktorzi po nas nařtaną pożytecznie vcźyniemy *KwiatKsiąż* H2, L3v; Armis salutariter uti, Zdrowo álbo pożytecznie woynę wieść. *Mącz* 366a, 204a, 322b, 511a; [*mleko*] gdy łye řtrawi/ co lepřze w pořilenie łye obroci/ á ořtátek pożytecznie żywot przepuřci. *SienLek* 7, 164v; A gdy fię ten porządok łpraw pořtanowi/ [...] [*kaźdy*] łwoy cźas/ bęđzieli cħciał/ moźe pożytecznie rozłřzáfowác. *ModrzBaz* 90v; Pořtawił ná wielu mieyřc wiele Collegia/ Kánonikow/ y Klerykow pod Regułą/ áby pożyteczniey łwym y ludzkim duřzom łuźyli *SkarŻyw* 574, 98; Mnieby fię zdáło/ iźby pożyteczniey/ vcźył fię X.K. mowić o żywoćie Chriřtyánřkim/ o wierze zbáwienney: [...] niź fię przeciw iářnemu łłowu Boźemu w tákie łábirynty wdawa *CzechEp* 177; Wiele ludźi vcźonych piřáło o náturze Bořkiew/ vkázuiąc w Pánu Bogu iedną ifřność á trzy perřony/ przez rozmáite wywody y podobieřřtwá/ dwornie więcey niź pożytecznie *CzechEp* 227, 220; *NiemObr* 142; *Calep* 1146b; W Dziewiátył [*rozdziale*]/ [...] prořby zá rozmáite řtany/ ludzi żywych y vmárłych/ pożytecznie fię w nim zámykáią. *LatHar* +12; Duźy to kiy Dawidow ná Goliařzá piekielnego/ á dźiwnie od Kořcielnych Doktorow zálecony/ y pożytecznie od wiernych Boźych/ [...] ná wřzelkich pokus odegnánie zdawná poźywány/ krzyź řwięty *LatHar* 580; dayźe mu to/ áby owieczki łobie zwierzone/ náuką y przykádem pożytecznie pářł *LatHar* 625, +7v [2 r.], +8, +9v *margin*, 28, 77 (18); *WujNT* 30, 607; O tym nářz *Panormitanus* Polřki pożytecznie z Commentarźów práwá Cefářłkięgo przenióřł diřputácię w księgách Stářutu *SarnStat* 1272, 790, 897, 989; prawđziwa y łácna kompořitia iefř/ dáć co cźyie iefř/ á zá miłością pewną/ zgodnie y pożytecznie rzeczám domowym zábiegác *PowodPr* 46, 6 [2 r.]; Iáko fię Pánu wřzytkiego řwiátá Chryřřtuřowi nářzemu nie dźiwowác y tákiego

przykładu pożyteczniey niżli z tych innych nie brąc? *SkarKaz* 38b; LVdzie nabożni [...] kościoły P. Bogu budowáli: [...] y pożytecznie ich do chwały Bożey y zbawienia łwego używali *SkarKaz* 453a, 311a; POTROJNY [...] Zártuie pożytecznie, karząc złe przymioty, Vkázuie gošciniec niemylny do cnoty. *CiekPotrŚredz*)?(4).

pożytecznie komu, czemu (45): *BielKron* 216; Ruptis perquam utile, Przepukłim bárzo pożyteczno. *Mącz* 293a; THoćiem miał o Lekárłtwie ćielefnyim zebranie Kłyąg rozmaitych/ com naprošćiey á pożyteczniey rozumiał/ tym zwłafzczá ktorzy pierwey nic takowego nieczytáli. *SienLek* 44; *BielSpr* 32v; *LatHar* 501; *SkarKaz* 386b. Cf *Fraza*.

W *połączeniach szeregowych* (7): *LibLeg* 10/71, 11/27v; ná początku Seymu niemoże być mądrzey/ wymowniey/ y pożyteczniey/ propościcy Seymowa nam powiedzianá. *OrzRozm* C3; zwłafzczá iż fię káżdá rzecz z tych piáćci [*przykazań*] y mądrze y przyłtoynie y pożytecznie bárzo poštánowiłá. *LatHar* 121, 350; iáko mężnie/ łławnie/ y pożytecznie [*wodzowie*] oyczyźnie łłúżyli *VotSzl* C; *SkarKazSej* 677a.

W *charakterystycznych połączeniach*: *pożytecznie barzo* (8), *wielce* (3), *wielmi*; *daleko pożyteczniej* (2).

Fraza: »pożyteczno (pożytecznie) (jest a. bywa, a. może być)« [*w tym: komu, czemu* (39), *cum inf* (23); *do czego* (1); *aby, żeby* (14), *iż, że* (3), *gdy* (1), *kiedy* (2), *gdyby* (2)] = *expedit Vulg*, *Mącz*, *PolAnt*, *JanStat*, *Cn*; *prodest Vulg*, *Mącz*, *Modrz*; *conducit Mącz*, *Modrz*; *confert Mącz*, *Cn*; *utile est Mącz*, *Vulg*; *interest Mącz*; *videbitur expedire JanStat*; *bonum ac commodum a. fructuosum, a. pretium, a. usui est Cn* [*szyk zmienny*] (64): Krolu chcelz mię przyłobie mieć/ Miałćibych nieco powiedzieć: A będziec nam pożyteczno/ Włzytkiey koronie poczełno *BierEz* P4v; *LibLeg* 10/71, 11/27v, 183v; Theż [*neszpuły*] krew grubá działaiá/ á przeto pożyteczniey ie iełć przed iedzeniem niżli po iedzeniu *FalZioł* III 19c; Pożyteczno iełth do napoiu włóżyć/ krwawnik/ łtarczek/ innych więczy zaniechay *FalZioł* V 7, V 45v, 59v, 64; Yefli pożyteczno ich kłyęgi czytác. *KromRozm I* L2v *marg*; Abowięmći to łpożytkiem twoiem (*marg*) pożyteczno tobie (–) aby zgynął iedén łzczłonków twoich/ a niewłzyłtko ćiało twoie było do pieklá poštáné. *MurzNT Matth* 5/29; *GliczKsiąż* I2v, K4v; *KrowObr* 58; Coż tedy iełt pożyteczno themu że prácował iáko ná wiáthr? *Leop Eccle* 5/15, *Matth* 5/29, 30; *Goski* *4v; *OrzRozm* P2; *BielKron* 216, 240; namniey nie iełt pożyteczno/ yż oni tak wiele znamienitych Xiák zacnych autorow dopušćili pogináć. *KwiatKsiąż* H2, C4; Magnum adfert momentum, Wiele wážnošći przidawa/ wielmi bywa pożyteczno. *Mącz* 230b, 96b, 122c, d, 172c, 294c, 430a, 511a; *SienLek* 92v; Ci tedy takowi ludzie s przyrodzenia łá niewolniki/ y pożyteczniey to im iełt w iármie chodzić/ niż łámym roškázowác. *GórnDworz* Gg3v; *HistRzym* 3; *KuczbKat* 185; *WierKróc* B; Iż pożyteczno nam/ áby ieden vmárł zá lud/ á nie włzyłtekby narod zginął. *BudNT Ioann* 11/50, *Luc* 17/2; Záprawdę on zwyczáy czynienia rzeczy do żołnierzow/ ktory bywał v Rzymian/ kiedyby iy też náłzi Hetmánonowie [!] záchowáli/ byłoby bárzo pożytecznie [*multum conduceret*]/ tak do wiele rzeczy/ iáko do zgody miedzy żołnierzmi *ModrzBaz* 114; pożytecznieyby to tedy Rzeczypołpolitey było [*Magis igitur e republica fuerit*]/ áby pirwłzemi wićiami kazano fię gotowác *ModrzBaz* 116v, 8 [2 r.], 40v, 93v; káplanom bez żon iełt przyłtoyniey/ á košćiołowi Bożemu y náuce zbawienney pożyteczniey. *SkarJedn* 358, 358; *SkarŻyw* 25, [282], 537, 593; Tákie

frálfki mnie zbiérác pożyteczniéy było/ Niżli/ w co mię niezczéłcié moje dziś wpráwiło/ Płákác nád głuchy^m/ grobem méy wdzięcznéy dziewczyny *KochTr* 4; *BielSen* 9; *BielSjem* 18; *LatHar* 21, 35; *WujNT Matth* 5/30[29], 31[30], *Luc* 17/2, *Ioann* 11/50, 16/7, 18/14; *SarnStat* 118, 323, 942; y godzi fię y wielce ieft pożyteczno/ tym fię fpołobem przypátrzyć: iáko fię to wpráwiedliwienie grzelznego stáie. *SkarKaz* 347a; *CiekPotr* 58; Ták y káždemu w ftanie fwym trwác przyftoyno ieft y pożyteczno/ y wftykiew Rzeczypołp: zdrowo. *SkarKazSej* 677a; [*CorfusDocum* 1547 nr 68].

Szeregi: »dobrze, (i, a) pożytecznie (pożyteczno)« (10): *KromRozm III* D3v, H3v; *GliczKsiąż* K4v; *Mącz* 294c; A przeto dobrze ieft y pożyteczno odiać tobie tę brodę złotą. *HistRzym* 3; *RejPosRozpr* c2v; męczeńnicy Boży/ gdyłz ná wzor Pána fwego Iezuła/ zá nieprzyáciele fwoie/ zá żywotá y przy śmierci profzą: dáleko to lepiej zwiéłzey miłóści/ y pożyteczniéy/ po śmierci czynią. *SkarŻyw* 374, 544; Woiewodá/ Stároftá/ Káftzelan/ y inni vrzędnicy ziemie Płotckiéy [...] iednoftáynie poftánowią/ iáko im naylepiéy y napożyteczniéy zdác fie będzie [*ut eis melius et commodius videbitur JanStat* 1056]. *SarnStat* 279, 184. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»godnie i pożytecznie« (1): Jednak chowają IchM poczty sług swych niemałe, [...] do ktorego pocztu nieco przyczyniwszy mogą godnie i pożytecznie służyć Rzeczypospolitej. *Diar* 144.

»mądrze i pożytecznie« (1): mądrze y pożytecznie w godzinę śmierci náłzey/ pryczyny [!] mátki Bożey z Kościołem Bożym fobie życzymy/ iáko mátki miłóšierdzia *LatHar* 8. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»potrzebno, (i) pożyteczno« [*szyk 2:1*] (3): *Mącz* 264d; co chcełz ábym czynił/ rácz mi dáć ábych wiedział y ták wykonał/ iáko ieft potrzebno y pożyteczno duży moiey. *LatHar* 21; *SarnStat* 1022.

»nie przespieczno ani pożyteczno« (1): [*papież*] żadney mocy niema Koncilium fkládác ná ten czás/ poki Cefarz z krolem Fráncufkim w pokoju niebęda/ á zwálzczá w Mántue gdzie ta^m niekážde^{mu} przelpieczno áni pożyteczno iechác *BielKron* 216.

»przystojno i (a) pożyteczno« [*szyk 2:1*] (3): A nie zdało się im pożyteczno i przystojno, aby mieli [...] o obronie radzić. *Diar* 25; Przyftoyniey ieft Miáłtu náłzemu y pożyteczniéy/ [...] áby ono dla godnych y niegodnym dobrze czyniło/ á niżli by dla niegodnych fzkodzić miáło godnym. *OrzRozm P2*; *SkarJedn* 358. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»pożytecznie i rządnie« (1): Vrzędnik káždy z nowego w Iešieni ma Inwentarz fpiśác wftyktkiego co fie rodzi/ [...] ták iákoby fie iego fpráwá y porządek pożytecznie y rządnie pokazał *GostGosp* 66.

»skutecznie i pożytecznie« (1): Bo przedfye źli á grzelłni ludźye poki w kołcyele trwają/ fkuteczne y pożyteczne krzćić/ rozgrzelłác [...]/ prorokowác y ine vrzędy kołcyelne fpráwowác mogą. *KromRozm III* D3.

»pożytecznie i sławnie (a. z sławą)« [*szyk 2:1*] (3): *ActReg* 24; *SarnStat* 1051; Tedy y o tym krociuchno zdánie fwe przypomnię/ iákoby ten depozyt [*tj. skarb*] Rzeczypołp: chowan y fzáfowan miał być/ y iákobyłmy go pożytecznie y z fławą narodu fwego wżywác mieli. *VotSzl* D4v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»słusznie i (a) pożytecznie« [*szyk 4:1*] (5): *FalZioł* V 59v [2 r.]; krol [...] nákołzthownieyfzymi cnotámi ma iáfnąc/ áby wftytci iemu poddáni/ flufznie á pożytecznie [*utiliter*] byli rządzeni. *HistAl* G4; *KuczbKat* 105; ná ten czás nie możemy wiedziéć położenia mieyfł flufznych/ przez które

przeiazd y ztąd y z owąd mogłby fie pożytecznie y flufznie poftánowić [*commodius posset constitui JanStat 1035*] *SarnStat 1236*.

»ślachetnie i pożytecznie« (1): Też niektorzy łamem flońcem dofyć flachetnie y pożytecznie czynią wodki/ á zwłafzcza s kwiathu woniające⁸⁰ *FalZioł II 1d*.

»pożyteczniej i uczciwiej« (1): tey łobie poćiechy życzyli święci: áby ie tám grzebiono/ gdzie oni łobie pożyteczniey y vczciwiey być rozumieli. *SkarKaz 386b*. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»wybornie a pożytecznie« (1): A tę trzecią rzecz miedzy infzemi wybornie a pożytećnie [!] wyprawił. *KwiatKsiąż A2*.

»zacnie albo pożytecznie« (1): nie oná [*Rzeczpospolita*] nie pyta chłopli/ Szłáchćicli/ Komesli/ Krolewicli iey pomogł/ álbo iey zacnie álbo pożytecznie poślufzył/ [...] ná vczynku przeftawa/ ná rod łye nic nie ogląda. *OrzRozm P3*.

»pożytecznie i zbawiennie« (2): Skąd wielką moc Przykazań Bołkich Plebani brác będą mogli/ áby to mieyfce pożytecznie y zbáwiennie obiáśnili. *KuczKat 410*; *SkarŻyw [282]*.

Synonimy: dobrze, skutecznie.

Cf **NIEPOŻYTECZNIE, NIEPOŻYTECZNO**

LW